Milli məfkurədən müstəqil dövlətə

Ümummilli lider Heydər Əliyev haqqında danışmaq, ilk növbədə, vətən və dövlətçilik məfkurəsinin intibahı anlayışlarını yada salır. Çünki Heydər Əliyev əvvəl milli məfkurəni, sonra müstəqil dövləti yaratdı. Bu baxımdan, minillik dövlətçilik tariximizə milli məfkurəyə istinad edən müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu kimi daxil oldu.

Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət qlobal mahiyyətinə görə bənzərsiz tarixi mərhələdə Azərbaycanın gücünə və ictimai fikrin təməl daşına çevrildi. XX yüzilliyin sonunda Ərəbistandan Qafqaza qədər dalğalanan siyasi ziddiyyətlərin Azərbaycana yansımaması, müstəsna bir dünya dövləti kimi öz müstəqilliyini qoruyub saxlaması, Şərqdə unikal, tolerant bir Avropa dövləti kimi təzahür etməsi Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış milli məfkurənin ümummilli mahiyyətinə mükəmməl və etibarlı sübutdur.

Milli düşüncənin intibahı, milli özünüdərk ulu öndərin tərcümeyi-halının əsasını təşkil edir. Bu kontekstdə dahi şəxsiyyətin obrazını necə xarakterizə etmək olar?! Həm azərbaycançılıq ideyasının müəllifi həm də bütün dünya mədəniyyəti və dəyərlərinə multikultural aspektdən yanaşan İnsan! Heydər Əliyev üçün hər zaman əsas amal milli birlik, milli vəhdət olmuşdur. Onun azərbaycançılıq təliminin ana yapısında dayanan başlıca məqam elə bundan qaynaqlanırdı. Ümummilli dəyərləri ideoloji baxımdan ilk dəfə ulu öndər təsbit etdi. İqtisadi coğrafiyanı böyük quruculuq işləriylə, mənəvi coğrafiyanı isə milli-mənəvi dəyərlərin Azərbaycana qaytarılmasıyla gerçəkləşdirdi. Azərbaycanın qapılarını Dədə Qorqudun, Babəkin, Nizaminin, Nəsiminin, Hüseyn Cavidin, Şəhriyarın üzünə taybatay açmaqla, milli məfkurə müəyyənləşdirdi. 1993-cü ildə isə Azərbaycan xalqımız Heydər Əliyevi hakimiyyətə təkcə Azərbaycanı hərbi-siyasi böhrandan qurtarmaq üçün deyil, həm də ümummilli liderin 25 il əvvəl başladığı azərbaycançılıq əsərinin ən ciddi səhifələrini yaratmaq üçün dəvət edirdi. Çünki bu mənəvi abidənin - siyasi Azərbaycanın sirri 1969-cu ildən başlayaraq Heydər Əliyevin üslubunda kəşf olunmuşdu.

1969-1982-ci illər sovet imperiyası daxilində milli varlığın idrak məqamıdır. 1970-ci illərdə Moskva siyasi dairələrində kifayət qədər nüfuz sahibi olan Heydər Əliyev bu nüfuzdan xalqının milli kimliyinin dərki üçün yararlandı. Şərqin ən böyük dastanı olan "Kitabi-Dədə Qorqud" xalqın genetik yaddaşının təməlində dayanan abidə olaraq millətə qaytarılmasında böyük işlər gördü. Ümummilli lider qeyd edirdi ki, əgər indi biz "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyini qeyd ediriksə və bunu bütün dünyaya bəyan ediriksə, demək, bizim bədii sözümüzün 1300 illik tarixi göz qabağındadır. İmadəddin Nəsiminin divanının 1972-ci ildə türkmən ədəbiyyatşünası Qullayev tərəfindən müəyyən türkmənləşmə əməliyyatı apararaq çap olunmasının və şairin türkmən ədəbiyyatının klassiki kimi təqdim olunmasının qarşısını aldı. 1981-ci ilin avqust ayında Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 840 illiyinin keçirilməsi haqqında Sərəncam imzalayaraq nizamişünaslıqda əsaslı dönüş yaratdı. X.R.Ulutürkün "Gündəliy"ində əhəmiyyətli bir epizod yer alır: "Xəmsə" yaradıcısının anadan olmasının 840 illiyi bayramı keçiriləndə böyük qazax şairi Oljas Süleymenovun verdiyi sual yadımdadır:

- Axı 840 yuvarlaq rəqəm deyil, niyə tələsirsiniz?

- Tələsməyimiz əbəs deyil. Biz Nizami ilə bəşəriyyəti qovuşdurmağa tələsirik. Nizami elə bir sənətkardır, elə bir dahidir ki, hər il bayramını keçirməyə dəyər". Eləcə də Heydər Əliyevin böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin məqbərəsinin tikilməsi ilə bağlı 1977-1981-ci illərdə gördüyü çöxyönlü işlər - SSRİ XİN qarşısında qaldırdığı məsələ, Bağdaddakı səfirlik ilə yazışmaları, ölkə ziyalıları ilə danışıqları və s. bu kimi inadlı mübarizələri bu siyasi liderdən hər cür yüksək məzmunda danışmağa əsas verir. Şuşada Vaqifin məqbərəsinin ucaldılması ulu öndər üçün Qarabağ xanlığının timsalında Azərbaycan dövlətçiliyinin rəmzi, Vaqif poeziya günləri isə Azərbaycan dilinin əbədi təntənəsinin simvolu idi. 1982-ci ilin oktyabrında böyük şairimiz Hüseyn Cavidin nəşinin Sibirin uzaq Tayşet vilayətindən vətənə gətirilməsi isə milli mədəniyyətdə yeni epoxanın - turan əxlaqına, türkçülük sevdasına dönüşün başlanğıcı oldu. Hər bir addımında ölçülü-biçili, gələcəyə hədəflənmiş siyasət düşünülmüş idimi? Birmənalı şəkildə! Sovet epoxası daxilində sərgilənən bu cəsarətin adını ikicə sözlə xarakterizə etmiş olsaq, ancaq bu söz uyğun gəlir: dissident siyasəti! Bunu Heydər Əliyevin özü də bilirdi və bəyan edirdi. Yazıçılar Birliyinin qurultayında demişdi ki, düzdür, mən şeir yazmıram, roman və ya hekayələr yazmıram. Ancaq 1969-cu ildən başlayaraq 1987-ci ilə qədər Kommunist Partiyasında ən böyük dissident mən idim.

Heydər Əliyev ədəbiyyatı sevməklə bərabər, yeri gələndə yazıçını yazıçıdan qoruyur, himayə edir, azad sözün, azad düşüncənin yanında dayanırdı. Bəlkə də bütün sənət adamlarını tək-tək tanıyaraq ona hamilik edir, arxasında durmaq kimi ümdə vəzifələri həyata keçirirdi. Böyük ədəbiyyatşünas - alim Yaşar Qarayev "Müstəqillik dövrünün milli öndəri" məqaləsində yazır: "60-cı illərə qədər Azərbaycanda "dissident" olmaq mümkün idi. Yəni şair və yazıçıların buna "imkanları" var idi. 1969-cu ildən sonra bu imkan aradan qaldırıldı. Bəziləri təəccüb edir ki, niyə Azərbaycanda "altmışıncıların" sandıqdan, yasaqdan çıxan əsərləri olmadı?! Çünki sandığa ehtiyac olmadı. Hətta Moskvada, mərkəzi jurnallarda çap edə bilmədikləri əsərlərini yazıçılar Bakıda çap edirdilər...".

Azərbaycanın dəyərlərini tanıtdırmaq və 1937-ci ildə ziyalılığın sındırılmış vüqarını dirçəltmək, reabilitasiya etmək Heydər Əliyev diplomatiyasının əsasını təşkil etmişdir. Zənnimcə, bütün hallarda bənzərsiz fədakarlıq nümunəsi meydana qoyuldu. Hər halda istər ölkə daxilində gedən siyasi proseslərə, məhəlli ziddiyyətlərə, istərsə də dünya siyasətində Azərbaycana qarşı aparılan əks - təbliğatlara, mürəkkəb diplomatik çəkişmələrə baxmayaraq və onlara önəm verməyərək Heydər Əliyev SSRİ kimi nəhəng imperiyanın daxilində Azərbaycanın müstəqilliyə və suverenliyə aparan yollarını aydınlatdı.

1980-ci illər... Heydər Əliyev hakimiyyətdən uzaqlaşdırıldı, təbii ki, dissident siyasəti yürütdüyünə görə. Meydanda isə 1970-1980-ci illərin - Heydər Əliyev zamanının reallaşdırdığı gerçəklər, ölkə və xalq adına görülən nəhayətsiz əməllərin özülünün qoyulduğu mərhələ vardı. Hamının və hər kəsin vurğulayacağı bu gerçəyin üzərinə tarix yenidən qayıdacaqdı. Çünki 1970-1980-ci illərin milli özünüdərk mərhələsi Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi əxlaqi-milli-mədəni aktın müstəsna modeli idi. Cari prosesin, yazılan əsərlərin, bütöv ədəbi hərəkatın ideya zəmini rolunda çıxış edən aparıcı sima oldu Heydər Əliyev. Sovet epoxası daxilində bütün ölkə miqyasında sosial-tarixi, ədəbi-estetik qanunauyğunluqlarla müasir ədəbiyyatın özünün bədii-fəlsəfi ənənəsi arasında əlaqə, körpü rolunu Heydər Əliyev icra etdi. Ədəbiyyatın uzun illərin mənəvi təmassızlığından sonra yeni bir bədii-fəlsəfi zirvədən keçmişə, özünə qayıtma dövrü məhz Heydər Əliyevin öhdəsinə düşdü. Bu mərhələ milli özünüdərk, milli mənlik şüurunun dirçəldilməsi illəri kimi Heydər Əliyevin simasında dolğun mövcudluğunu yaşadı. Bu mənada, 1960-1980-ci illər ədəbiyyatında Heydər Əliyev obrazı həmişə dominantdır. Onu yetirir, stimul verir, poetikasından tutmuş problematikasına qədər alt məqamda iştirak edir. Bu, Heydər Əliyev ədəbiyyatıdır!

Hakimiyyətinin ikinci mərhələsində də klassiklərimizin yubileylərinin keçirilməsi barədə sərəncamlar imzalayan Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, "respublikamızın bu ağır dövründə böyük yubileylərin təşkil olunması, şübhəsiz ki, müəyyən qədər çətinliklərlə üzləşəcək. Ancaq bunlara baxmayaraq, həyatımızın mənəvi anları heç vaxt unudulmamalıdır. Çətinliklər nə qədər çox olsa da mədəniyyətə, mədəni irsimizə, mənəviyyata daim xüsusi diqqət yetirməli və bu sahələrin geri qalmasına yol verməməliyik.

Yazıçı Mövlud Süleymanlı yazırdı: Zaman keçir və Heydər Əliyevin 40 illik siyasi yaradıcılığı bu gün müstəqillik təntənəsini yaşayan Azərbaycanımızın əsasını təşkil edir. Biz desək də, deməsək də Azərbaycanda inkişaf etmiş, böyümüş, artmış, tikilmiş, yenidən qurulmuş hər nə varsa, onun adıyla bağlıdır! Bunu danmaqsa mümkün deyil... Bu tarixdir!".

44 günlük Zəfər salnaməsinin hər səhifəsində Heydər Əliyevin rolu, gücü, iradəsi olduğu danılmaz faktdır. Çünki Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu bütün dövrlərdə qazandığı ən böyük nailiyyət məhz milli varlığın idrak məqamına yetmək olmuşdur. O, dövlətin rəmzinə çevrilmiş ilk siyasi lider oldu və kifayət qədər ibrətamizdir ki, belə bir hadisə Azərbaycan tarixində ilk dəfə idi ki, baş verirdi. Belə hadisələri isə tarix sonradan təshih etmir. Çünki yüz illər keçəndən sonra tarix daha çox həqiqətin dilində danışır. Bu mənada, yüz illər keçəndən sonra da tarix Azərbaycan barədə ümummilli liderin, yəni müasir müstəqil dövlətimizin memarı olan ulu öndər Heydər Əliyevin üslubunda danışacaq.

Elnarə AKİMOVA,
Milli Məclisin deputatı, filologiya elmləri doktoru.

Respublika .- 2025.- 10 may (№95).- S.18.